

REVIZIJA LISTE DOBROVOLJACA IZ JUGOSLAVIJE U REPUBLIKANSKOJ ŠPANIJI. IZVORI, METODOLOGIJA, SPISAK

APSTRAKT: Od objavljivanja spiska dobrovoljaca 1971. godine u zborniku sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u Španskom ratu *Španija 1936–1939*, postupno su postajali dostupni mnogi izvori. Oni omogućuju ispravljanje višestrukih identifikacijskih pogrešaka i unošenje novih imena, uglavnom dobrovoljaca koji su boravili izvan granica prve Jugoslavije (1918–1941). Premda je to omogućilo preciznije utvrđivanje putanja mnogih dobrovoljaca, mnoge ličnosti još uvek ostaju neidentifikovane ili su podaci o njima nepotpuni. Samo zajednički i međunarodni istraživački rad će učiniti mogućim popunjavanje praznina u postojećoj dokumentaciji.

KLJUČNE REČI: međunarodni dobrovoljci, prva i druga Jugoslavija, putanje, izvori, baza podataka

TEŠKOĆE I KRITERIJUMI ZA IZRADU SPISKA

Svi istraživači koji su se bavili inostranim dobrovoljcima u republikanskoj Španiji suočili su se sa izuzetno velikim problemima identifikacije, a time i utvrđivanja brojnog stanja. Administrativne praznine u spontano nastalim milicijama nakon ustanka španskih generala tokom leta 1936. godine, teškoće u organizovanju baze međunarodnih brigada u Albasetu od oktobra, nemanje uvida u podatke policijskih službi zemalja porekla i korišćenje pseudonima kod mnogih aktivista, kako bi umakli represiji, sve to objašnjava neuspehe u popisivanju dobrovoljaca u Španiji i inostranstvu, uključujući i pogrešno napisana imena ljudi koji se pominju pod nekoliko identiteta. Kada je reč o dobrovoljcima iz Jugoslavije, pridodaju se i dodatne poteškoće: nepostojanje jugoslovenske države pre 1918. i promene granica za vreme i nakon Drugog svetskog rata, multietnička priroda stanovništva, prisustvo Slovenaca, Hrvata, Srba i Makedonaca u susednim državama, koji su često bili podvrgnuti prisilnoj nacionalizaciji, posebno u fašističkoj Italiji, imigracija velike većine budućih dobrovoljaca pre dolaska u Španiju u mnoge zemlje Evrope i Amerike, kao i doseljavanje stranih antifašističkih aktivista u Jugoslaviju pre ili posle Španije.

Kako bismo se pozabavili svim tim aporijama, od početka istraživanja ove teme pre više od dvadeset godina, odlučili smo da usvojimo široku definiciju kontingenta koja uključuje sve dobrovoljce jugoslovenske kulture rođene u budućoj balkanskoj državi, u susednim državama i doseljenike, ali i strance koji su živeli u Jugoslaviji i održavali bliske veze s ovom zemljom pre i posle Španije. Pod dobrovoljcima podrazumevamo borce u milicijama, Internacionalnim brigadama ili drugim jedinicama republikanske vojske, kao i neborce: medicinski i administrativno osoblje, radnike, političke aktiviste, propagandiste. Ovako široko viđenje kontingenta deli i Avgust Lešnik u svom spisku objavljenom 2007. godine.¹

TABELA 1: BROJNI I RASPRŠENI IZVORI O JEDNOM ZNAČAJNOM KONTINGENTU

<i>Izvori</i>	<i>Broj navedenih dobrovoljaca</i>	<i>Provereni i novi slučajevi</i>
Spisak iz 1941. Jugosloveni (Veljko Vlahović, RGASPI, Moskva)	1.204	1.136 (66 duplikata, 2 stranca)
Spisak iz 1971. Jugosloveni (Čedo Kapor et al., UJDŠRV, Beograd)	1.664	459 (76 duplikata, 8 stranaca, jedan nije bio u Španiji)
Spisak iz 1975. Makedonci (Vlado Ivanovski, Skopje)	83	25
Spisak iz 1975. Slovenci (Vlado Makuc, MKL, Ljubljana)	595	59
Spisak iz 1981. Slovenci (Vlado Makuc, MKL, Ljubljana)	534	13
Spisak iz 1988. Hrvati i Slovenci (Marino Buducin i Mihael Sobolevski, Rovinj)	277	88
Spisak iz 1999. Jugosloveni (Toša Tišma, UJDŠRV, u Kapor 2004)	1.694	12
Spisak iz 2002. Severnoamerikanci (John Kraljić, New York)	150	39
Spisak iz 2007. Jugosloveni (Avgust Lešnik, Ljubljana)	1.912	6
Spisak iz 2011. Jugosloveni (Vera Stojanović, UŠB, Beograd)	1.775	20
Spisak iz 2016. Makedonci (Zdravko Saveski, Skoplje)	136	11

1 Avgust Lešnik, „Jugoslavenski/slovenski dobrovoljci u španskom građanskom ratu (1936–1939): strukturalna analiza i spisak“, *Annales – anali za istrske in mediteranske študije – Series historia i sociologia*, (Koper), vol. 17, n° 1, 2007, 107–138.

RGASPI (Moskva)	1.406	16
HDA (Zagreb)	835	63
AJ (Beograd)	988	19
IISG (Amsterdam)		3
AICVAS (Rome)	244	10
ALBA (New York)	94	3
Kanadski sajt (Ottawa)	101	5
Austrijski sajt (DÖW, Beč, polazeći od radova Hansa Landauera)	15	1
<i>DBMOF</i> (CNRS, Paris)	23	1
Jugoslovenske publikacije		9
Inostrane publikacije		2
Ukupno		2.000

Prva lista *Španaca*, kako kako su ih nazvali nakon 1945. u Jugoslaviji, sastoji se od 1.204 službena dosijea (karakteristike u sovjetskom žargonu) koja su na ruskom u Moskvi napisali bivši crnogorski dobrovoljac Veljko Vlahović zvani Vlasov (1914–1975) i funkcioner Komunističke partije Italije Edoardo d’Onofrio poznat kao Edo (1901–1973)². Pažljiva analiza arhive Interbrigada, donete u proleće 1939. u SSSR, podrazumevala je dugotrajni rad na klasifikaciji, kompilaciji i pisanju od februara do juna 1941, što je omogućilo da se izrade manje-više potpune biografske beleške koje su najčešće upućivale na identitet, nacionalnost, datum rođenja, profesiju, zemlju polaska u Španiju, političku orijentaciju, čin u Španiji, vojnu i političku prošlost, jedinice u kojima je bio, ranjavanja i, u slučaju smrti, datum i uzrok, ocenu držanja u Španiji, uključujući i francuske logore u koje je bio interniran. Ovaj temeljni izvor ipak ima nekoliko nedostataka: 66 dobrovoljaca pominje se pod različitim identitetima, uključujući i dva stranca bez ikakvih prethodnih veza sa Jugoslavijom, a s druge strane, mnogih *Španaca* tu nema jer su nestali na početku sukoba bez ostavljenih pisanih tragova ili su zabeleženi u drugim kontingentima, posebno Slovenci i Hrvati rođeni na teritorijama Austro-Ugarske koje je Italija anektirala nakon Prvog svetskog rata, Makedonci odrasli u Grčkoj i Bugarskoj, kao i deca iseljenika u Severnoj Americi.

Za vreme titoističkog perioda, jugoslovenski veterani, svesni nedostataka u dokumentaciji i želeći da očuvaju sećanje na svoje poginule saborce, pokrenuli su više inicijativa za dopunu početnog spiska. Udruženje španskih boraca (UJDŠRV) je, polazeći od vlastitih arhiva – upitnika koje su popunjavali

2 RGASPI (Moskva), 545.6.1525-1531; Arhiv Jugoslavije (Beograd), 724, I-C-12.

preživeli, od 1949. naovamo, autobiografija, spiskova – te kopija moskovskih dokumenata dobijenih 60-ih, objavilo novi spisak od 1.664 imena na kraju petotomnog zbornika izdatog 1971.³ Podaci su manje precizni nego na spisku iz 1941: identitet, godina i mesto rođenja, profesija, datum dolaska u Španiju i poreklo, eventualno godina smrti. Osim toga, postoji najmanje 76 duplikata, osam stranaca i jedna osoba koja nije bila u Španiji, a odstranjeno je nekoliko dobro identifikovanih dobrovoljaca zbog dokazane ili pretpostavljene saradnje sa neprijateljem, poput Ivana Trojera (1902–1947). Nešto kasnije, u zborniku svedočanstava izdatom 1975. objavljen je spisak od 83 makedonska dobrovoljca, sa vrlo neujednačenim podacima koji otkrivaju praznine u dokumentaciji o ovoj podgrupi.⁴ Slovenački veteran Vlado Makuc (1913–1997), na osnovu istraživanja Ivana Krefta (1906–1985) i Italijana Bruna Stefea (Bruno Steffe), sačinio je dva spiska svojih sunarodnika: prvi 1975.⁵ abecednim redom, drugi 1981.⁶ prema mestu rođenja. Ovi spiskovi su bili od velike koristi u identifikovanju svih slovenačkih dobrovoljaca rođenih na područjima koja su nakon 1918. postala jugoslovenska, takođe i italijanskih, austrijskih pa i onih udaljenijih, ali su podaci često nepotpuni i u nekim slučajevima svedeni na ime. Te su praznine delimično popunjene zahvaljujući projektu koji je okupio hrvatske, slovenačke i italijanske istraživače i urodio izdavanjem biografskog rečnika 1988. godine sa, u celini uzev, valjanim podacima o 277 dobrovoljaca iz Julijske krajine, Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.⁷ S druge strane, srpski veteran Toša Tišma (1911–1993) dodao je spisku iz 1971. tridesetak imena, ali su ti dodaci znatno kasnije objavljeni.⁸

Od dvehiljaditih godina radom istoričara i naporima jugoslovenskog Udruženja španskih boraca (UŠB, raniji naziv UJDŠRV), italijanskog (AICVAS),

3 „Spisak Jugoslovena - španskih boraca“, *Španija 1936–1939. Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u španskom ratu*, ur. Čedo Kapor i dr., (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1971), 5, 505–576.

4 „Интербригадисти од Македонија во Шпанската револуција“, *Во срцето на Шпанија. Сеќања на интербригадисти од Македонија*, ur. Владо Ивановски, (Скопје: Наша книга, 1975), 239–252.

5 Vlado Makuc, *Seznam prostovoljcev Španske republikanske vojske z ozemlja Slovenije*, (Ljubljana: Mestna knjižnica, 20 mai 1975), <https://www.kamra.si/mm-elementi/seznam-slovenskih-prostovoljcev-1975/>

6 Vlado Makuc, *Seznam slovenskih španskih borcev*, (Ljubljana: MKL 1981), <https://www.kamra.si/mm-elementi/seznam-slovenskih-prostovoljcev-1981/>

7 *Naši Španjolski dobrovoljci. Nostri volontari di Spagna. Naši španski prostovoljci*, ur. Marino Buducin, Mihael Sobolevski, (Rijeka: Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog Kotara, Rovinj: Centro di ricerche storiche, 1988).

8 „Interbrigadisti sa područja Jugoslavije u Španskom antifašističkom ratu 1936–1939“, *Za mir i progres u svjetu*, ur. Čedo Kapor, (Sarajevo: UJDŠRV, 1999), 166–221.

francuskog (ACER) i američkog (VALB) udruženja ostvaren je napredak. Hrvatsko-američki pravnik Džon (John) Kraljić je 2002. napravio spisak od 150 dobrovoljaca jugoslovenskog porekla koji su iz Severne Amerike otišli u Španiju.⁹ Slovenački sociolog Avgust Lešnik je u pomenutom članku iz 2007. predstavio spisak, samo poimenični, od 1.912 jugoslovenskih dobrovoljaca, unevši u njega sva novodostupna imena, ali ne uklanjajući duplikate. Godine 2011. UŠB je na Internetu objavio novi spisak sa 1.775 imena, od kojih neka do sada nisu bila objavljivana, ali sa mnogo duplikata.¹⁰ Konačno 2016, makedonski istoričari Zdravko Saveski i Zdravko Stojkoski objavili su spisak od 136 dobrovoljaca, izdvajajući one koji su rođeni u Vardarskoj, Pirinskoj i Egejskoj Makedoniji i one čije mesto rođenja nije poznato.¹¹ Na temelju svih ovih spiskova i novih imena pronađenih u arhivama, veb-sajtovima i publikacijama koje smo imali priliku da konsultujemo, došli smo do brojke od 2.000 dobrovoljaca iz Jugoslavije, u najširem smislu te reči.

Ukupni broj međunarodnih dobrovoljaca u republikanskoj Španiji uvek je bio predmet rasprave.¹² Kominternu je nastojala da ga minimalizuje: izveštaj poslat iz Barselone u Moskvu donosi brojku od 32.256 međunarodnih dobrovoljaca stiglih u Španiju do 31. avgusta 1938.¹³ Nasuprot tome, frankisti su, govoreći o 100.000 boraca, hteli da pokažu da je više stranaca bilo angažovano na strani Republike nego na njihovoj. Između te dve cifre nalazi se broj do koga je došao bivši španski republikanac Andreu Kastels (Andreu Castells), koji je radio u glavnom štabu 129. Interbrigade 1938. godine. On je 1974. izneo broj od 59.380 stranaca angažovanih protiv nacionalista.¹⁴ Remi Skutelski (Rémi Skoutelsky) smatra da je bilo ukupno 35.000 međunarodnih dobrovoljaca, na frontu i u pozadini. Lično smatramo, imajući u vidu najnovije procene istoričara koji su radili na nacionalnim kontingentima,¹⁵ da treba računati sa ukupnim brojem od najmanje 40.000 interbrigadista. U svakom slučaju, kontingent iz Jugoslavije bio je sedmi po veličini.

9 John Kraljić, "The Croatian Community in North America and the Spanish civil war", (Master's thesis, City University of New York, 2002).

10 Vera Stojanović, Spisak španskih boraca, (Beograd: UŠB, 2011), <https://yuinterbrigade.wordpress.com/spisak-spanskih-boraca/>

11 Здравко Савески, Здравко Стојкоски, *No pasaran! Учество на борците од Македонија во Шпанската граѓанска војна*, (Скпоје: Левица, 2016), 21–47.

12 Rémi Skoutelsky, *L'espoir guidait leurs pas. Les volontaires français dans les Brigades internationales 1936–1939*, (Paris: Grasset, 1998), 327–332.

13 RGASPI, 545.2.108.

14 Andreu Castells, *Las Brigadas internacionales de la guerra d'España*, (Barcelona: Ariel, 1974), 383.

15 Za precizne reference na sva dela pogledati naš drugi tekst u ovom zborniku.

TABELA 2: BROJ MEĐUNARODNIH DOBROVOLJACA U REPUBLIKANSKOJ ŠPANIJU

<i>Kontingenti</i>	<i>Arhiva Interbrigada (31. 8. 1938)</i>	<i>Prema A. Castelsu (1974)</i>	<i>Najnovije procene</i>
1. Francuzi	8.962 (27,78%)	15.400 (25,9%)	10.577 od kojih je 9.903 brigadista (Skoutelsky), 30,2 ili 26,4 %
2. Italijani	3.002 (9,30%)	5.108 (8,60%)	4.883 (AICVAS), 13,95 ili 12,20%
3. Poljaci	3.113 (9,65%)	5.411 (9,11%)	4.500 do 5.000 (Pietrzak), 12,85 do 14,2 ili 11,25 do 12,5%
4. Nemci	2.217 (6,87%)	5.831 (9,81%)	3.500 (Abel & Hilbert), 10 ili 8,75%
5. iz SAD-a	2.341 (7,25%)	3.890 (6,55%)	2.800 (Carroll), 8 ili 7%
6. Britanci	1.843 (5,71%)	3.504 (5,90%)	2.300 (Baxell), 6,57 ili 5,75%
7. Balkanci Iz Jugoslavije Grci Rumuni	2.095 (6,49%)	2.614 (4,40%) 1.512 (2,54%) 271 (0,45%) 615 (1,03%)	? 2.000 (Lemesle), 5,71 ili 5% ? ?
8. Čehoslovaci	1.066 (3,30%)		2.000 (Maršalek & Voraček), 5,71 ili 5%
9. Latinoameri- kanci		1.143 (1,92)	1.800 (Baumann), 5,14 ili 4,5%, od kojih 1.056 Kubanaca (Urcelay-Maragnès)
10. Belgijanci	1.722 (5,33%)	3.072 (5,17%)	1.608 + 800 stranaca (Van Doorslaer), 4,59 ili 4,02%
11. Kanađani	512 (1,58%)	847 (1,42%)	1.681 (Petrou), 4,80 ili 4,20%
12. Mađari	528 (1,63%)	2.148 (3,61)	1.200 (Harsanyi), 3,42 ili 3%
13. Austrijanci	872 (2,70%)	sa Nemcima	1.162 (Landauer), 3,32 ili 2,90%
14. Iz zemalja Magreba			1.000 (Benjelloun), 2,85 ili 2,5%

15. Iz baltičkih zemalja	892 (2,76%)		?
16. Švajcarci	408 (1,26%)	673 (1,13%)	700 + 100 stranaca (Huber & Ulmi), 2 ili 1,75%
17. Skandinavci	799 (2,47%)	1.177 (1,98%)	?
18. Holandani	628 (1,94%)	1.057 (1,78%)	650 (holandski sajt), 1,85 ili 1,62%
19. Portugalci	134 (0,41%)	133 (0,22%)	?
Ostali	1.122 (3,47%) uključujući Latinoamerikance i Azijce		? od kojih su 87 Luksemburžani (Wehenkel), nekoliko desetina Azijaca (Bou & Ni)
Ukupno	32.256	59.380	35.000 (Skoutelsky) ili 40.000 (Lemesle)

SADAŠNJE STANJE I PERSPEKTIVE

Spisak do koga smo došli u svojim istraživanjima ukazuje, u najvećoj mogućoj meri, na sledeće elemente: identitet i pseudonim(e), godinu i mesto rođenja i smrti, etničko poreklo, zanimanje, političko opredeljenje, represiju, odakle i kada je došao u Španiju, jedinicu i čin, ranjavanja i bolesti, ocenu boravka u Španiji, delovanje za vreme i nakon Drugog svetskog rata, izvore. Izvori su u suštini bili dokumenti RGASPI-ja, ali nisamo bili u mogućnosti da pregledamo personalne dosjee svih dobrovoljaca; zaista bi trebalo pažljivo pregledati sve te dosjee, koji se nalaze razvrstani u različitim nacionalnim odeljcima, i sve karakteristike koje su nakon Španije napisali komunistički rukovodioci nacionalnih grupa kojima su *Španci* pripadali. Drugi važni izvori su jugoslovenski; proučio sam celokupni Fond 724 Arhiva Jugoslavije u Beogradu i Fond 1360 (grupa XVII) Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu. Ali među dokumentima ova dva fonda postoje spiskovi dobrovoljaca koje je napravila jugoslovenska policijska služba,¹⁶ u kojima se, u mnogim slučajevima, pominje samo ime a, u najboljem slučaju, nekoliko drugih podataka, bez ikakve potvrde iz drugih izvora.

16 Za najpotpunije podatke konsultovati: AJ, 724, X-1-B-1, spisak 476 dobrovoljaca koje je identifikovala beogradska policija 1940; X-1-B-3, spisak 552 dobrovoljaca identifikovanih u maju 1938.

TABELA 3: DOKUMENTARNI KORPUS

<i>Glavni pregledani izvori</i>	<i>Broj zabeleženih dobrovoljaca</i>
RGASPI (Moskva)	
Karakteristike Jugoslovena (Veljko Vlahović, 1941)	1.136
Karakteristike Italijana (Pietro Pavanin, 1940)	157
Karakteristike Albanaca (Skendër Luarasi, 1938)	8
Karakteristike Poljaka i Mađara	3
Biografije pisane za učlanjenje u KPŠ	196
Demobilizacijski upitnik	176
Karakteristike	352
Ostali dokumenti (spiskovi, pisma, izveštaji, izjave, fotografije, brošure i novine)	1.132
AJ (Beograd)	
Personalni dosijeji, (Šp.VIII, upitnik UJDŠRV, autobiografije, spisak umrlih, pisma, školske knjižice, fotografije)	367
Druge autobiografije i intervjui (Šp. X)	107
Ostali dokumenti (spiskovi i policijski izveštaji, pisma, novine)	988
HDA (Zagreb)	
Spiskovi i policijski izveštaji, pisma	791
Kvalitet podataka	
Dobar do veoma dobar	1.020 (51%)
Prosečan i/ili nepotpun	663 (33,15%)
Nizak ili vrlo nizak	317 (15,85%)

Polazeći od ovog korpusa, sada smo u mogućnosti da rekonstruišemo kompletne putanje, od rođenja do smrti, više od polovine *Španaca*; ali podaci su delimični ili nepotpuni – postoji dokumentarna crna rupa za mnoge dobrovoljce nakon Španije ili njihove internacije u Francusku – za trećinu kontingenta, a vrlo nepotpune ili gotovo nepostojeće za više od 15% slučajeva.

Kako je to Vladan Vukliš vrlo dobro formulisao u svojoj doktorskoj tezi, posao na reviziji spiska i stvaranje baze podataka daleko prevazilazi mogućnosti jedne osobe.¹⁷ Stoga je važno da se formira međunarodni tim koji

17 Vladan Vukliš, „Jugosloveni, Španski građanski rat i ratna emigracija“, (doktorska disertacija, Univerzitet u Banja Luci, Filozofski fakultet, 2022), 14–15.

će uključiti istraživače iz svih bivših jugoslovenskih republika i susednih država kako bi se popunile praznine. Međunarodni skup održan u Beogradu 2023. već je omogućio da se konstituiše jezgro istoričara koji će biti u stanju da izgrade digitalnu bazu podataka time što će omogućiti sakupljanje i ukraštanje svih dostupnih i budućih informacija i učiniti ih javnim, kao i ostvariti kontakt i saradnju sa potomcima *Španaca* koji možda imaju neobjavljene lične arhive; takođe, omogućiće i da se urade statistike u cilju što potpunije i preciznije prozopografije i sačine posebni spiskovi dobrovoljaca rođenih na području prve (1918–1941) i druge (1945–1991) Jugoslavije, kao i u pograničnim krajevima, u dalekom iseljeništvu i stranaca povezanih sa jugoslovenskom kulturom i istorijom pre i posle Španije.

REZIME

Identifikacija i pravljenje spiska dobrovoljaca u republikanskoj Španiji nije lak zadatak kad je reč o bilo kojoj nacionalnoj grupi, ali je još teže u slučaju grupe iz Jugoslavije zbog njene etničke raznolikosti i ekstremne geografske raspršenosti pre, za vreme i nakon rata u Španiji. Od početka ovog istraživačkog rada odlučili smo se za široku definiciju koja uključuje sve dobrovoljce jugoslovenske kulture, borce ili ne, rođene na teritoriji buduće balkanske države, u susednim državama i imigrante, ali i strance koji su živeli u Jugoslaviji i zadržali sa njom bliske veze. Pregledanje i upoređivanje podataka iz više spiskova, počev od 1938. godine, iz ruskih, jugoslovenskih i zapadnih arhiva, raznih publikacija, omogućuje da se identifikuje 2.000 dobrovoljaca iz Jugoslavije, što ovaj kontingent čini sedmim po veličini od svih koji su se borili protiv frankista i njihovih saveznika od 1936. do 1939. godine. Istina je da sada možemo precizno pratiti kretanje više od polovine dobrovoljaca od njihovog rođenja do smrti, međutim, podaci su još uvek nepotpuni za trećinu kontingenta, a veoma nepotpuni za 15% slučajeva. Kako bi se popunile te praznine, neophodno je zajednički napravi digitalnu bazu podataka, koja će moći da se postepeno dopunjuje u skladu s budućim otkrićima.

SOURCES AND LITERATURE

- Arhiv Jugoslavije. Fond 724, Zbirka Jugoslovenski dobrovoljci u Španskom građanskog ratu.
- Hrvatski državni arhiv. Fond 1360, Španjolski dobrovoljci.
- Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv sotsial'no-politicheskoi istorii. Fond 545, Mezhduнародnyye brigady.

- Makuc, Vlado. Seznam prostovoljcev Španske republikanske vojske z ozemlja Slovenije. Ljubljana, 20. 5. 1975. Datum pristupa 20. 8. 2023. <https://www.kamra.si/mm-elementi/seznam-slovenskih-prostovoljcev-1975/>
- Makuc, Vlado. Seznam slovenskih španskih borcev. Ljubljana, 1981. Datum pristupa 20. 8. 2023. <https://www.kamra.si/mm-elementi/seznam-slovenskih-prostovoljcev-1981/>
- Castells, Andreu. *Las Brigadas internacionales de la guerra d'España*. Barcelona: Ariel, 1974.
- Kapor, Čedo i dr. *Španija 1936–1939. Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u španskom ratu*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1971.
- Kraljić, John. "The Croatian Community in North America and the Spanish civil war". Master's Thesis: City University of New York, 2002.
- Lešnik, Avgust. „Les volontaires yougoslaves/slovènes dans la guerre civile espagnole (1936–1939) : analyse structurelle et la liste“. *Annales – anali za istrske in mediteranske študije – Series historia et sociologia*, (Koper), vol. 17, n° 1, 2007, 107–138.
- *Naši Španjolski dobrovoljci. Nostri volontari di Spagna. Naši španski prostovoljci*, ur. Marino Buducin, Mihael Sobolevski. Rijeka: Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog Kotara, Rovinj: Centro di ricerche storiche, 1988.
- Saveski, Zdravko, Zdravko Stojkoski. *No pasaran! Učestvoto na borcite od Makedonija bo Španskata građanska vojna*. Skopje: Levica, 2016. (Cyrillic)
- Skoutelsky, Rémi. *L'espoir guidait leurs pas. Les volontaires français dans les Brigades internationales 1936–1939*. Paris: Grasset, 1998.
- Stojanović, Vera. Spisak španskih boraca. Beograd: UŠB, 2011. Datum pristupa 20. 8. 2023. <https://yunterbrigade.wordpress.com/spisak-spanskih-boraca/>
- *Vo srceto na Španija. Sekanja na interbrigadisti od Makedonija*, ur. Vlado Ivanovski. Skopje: Naša knjiga, 1975. (Cyrillic)
- Vukliš, Vladan. „Jugosloveni, Španski građanski rat i ratna emigracija“. Doktorska disertacija: Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet, 2022. (Cyrillic)
- *Za mir i progres u svjetu*, ur. Čedo Kapor. Sarajevo: UJDŠRV, 1999.

SUMMARY

REVISION OF THE LIST OF VOLUNTEERS FROM YUGOSLAVIA IN
REPUBLICAN SPAIN. SOURCES, METHODOLOGY, INVENTORY

ABSTRACT: Since 1971 and the publication of the list of volunteers in the collection of memories of Yugoslav Volunteers in the Spanish War *Spain 1936–1939*, many sources have gradually become available. They enable the correction of multiple identification errors and the entry of new names, mostly of volunteers who lived outside the borders of the first Yugoslavia (1918–1941). Although this made it possible to more precisely determine the trajectories of many volunteers, many individuals remain unidentified, or their data is incomplete. Only joint and international research work will make it possible to fill the gaps in the existing documentation.

KEY WORDS: international volunteers, first and second Yugoslavia, routes, sources, database

Identifying and making a list of volunteers in Republican Spain is not an easy task when it comes to any national group, but it is especially difficult in the case of Yugoslavia because of its ethnic diversity and extreme geographical dispersion before, during, and after the war in Spain. From the beginning of this research work, we adopted a broad definition that includes all volunteers of Yugoslav culture, combatants or not, born on the territory of the future Balkan state, in the neighboring states, immigrants, as well as foreigners who lived in Yugoslavia and maintained close ties with it. Browsing and comparing data from several lists, starting from 1938, from Russian, Yugoslav, and Western archives, various publications made it possible to identify 2,000 of volunteers from Yugoslavia, which makes this contingent the seventh largest of all those who fought against the Francoists and their allies, from 1936 to 1939. It is true that we can now accurately track the movement of more than half of the volunteers from their birth to their death, however, the data is still incomplete for a third of the contingent, and very incomplete for 15% of cases. To fill those gaps, it is necessary to jointly create a digital database, which will be able to be gradually supplemented in accordance with future discoveries.